

Човекът и времето в романа „Лице“ от Блага Димитрова

Румяна Лебедова

Man and time novel "Person" of Blaga Dimitrova: The Problem about The man and the time in Blaga Dimitrova's novel "Face" is related with the identity crisis caused by the controversy between the personal and the collective values.

Key words: man , time , canon, crisis, identity , memory , myth

ВЪВЕДЕНИЕ

Мотивът за човека и времето е ключов в романите на Блага Димитрова „Пътуване към себе си“ (1965), „Отклонение“ (1967), „Лице“ (1981), определяни от литературната критика като философско-психологически романи, в които задълбочената аналитичност на мисълта кристализира в афористичен изказ и в обобщения, представящи социално-политически и морален разрез на времето. Психологическата проникновеност на самоанализа, субективната гледна точка при оценка на морални и социални проблеми, умозрителното начало, умението да се създаде панорамна картина на действителността са съществени особености на творческия ѝ почерк. Именно те обаче се превръщат в обект на остри нападки от страна на социалистическата критика най-вече във връзка с обсъждането на романа „Лице“, в който са нарушени принципите на каноничното представяне на живота [1]. Романът е забранен от официалната власт и арестуван [1] – 9 години той е в Сливенския затвор, където имало килия за „конфискувани книги“, заедно с „Фашизмът“ от Ж. Желев, „Дневник“ от Богдан Филев, Библията и др. В статия със заглавие, което експлицира категоричен негативизъм [2], Николай Петев твърди, че „Лице“ е израз на „погрешни идеологически и художествени тенденции“. В обзор на българската литература през 1881 година [3] Александър Спиридонов акцентира върху въпроса за мирогледа на автора и неговата позиция спрямо съвременността. След обстоен преглед на новоизлезлите книги той подчертава, че в тази тематична зона има „един неуспех“, който налага потребността да се прецизира художествената мярка при „общуване с жизнено важни теми за нашата литература“. А тя, литературата, в този период има „политически гръбнак“ – факт, който налага идеологическия подход като доминанта при оценяване на литературните творби. Особено по отношение на проблема за двойната вписаност на човека във времето.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В „Истории на времето“ Жак Атали представя човешкия живот чрез две метафори – водовъртеж и поток, тъй като всяко живо същество е двойно вписано в траенето на нещата – чрез повторемост и възобновяване от една страна и чрез изтичане на битието от друга страна. Човешкият живот има способността да бъде едновременно *инструмент за отчитане на времето*, когато визира промените и преходността, и *форма на неговата двойственост*, когато човекът и общността, обвързани с минали събития и (или) личности чрез традиция или спомен, се завръщат към тях и чрез ритуалното им повторение създават усещане за придържане към жизнени и нравствени опори. Настоящото извикване на сенките от миналото обаче понякога води до състояние, при което миналото поглъща настоящето и „символните рани на паметта“ (Пол Рикьор) остават неизлечими белези върху душевността и поведенческия модел на човека. При което кризата на идентичността е неизбежна и опитите за преживяването ѝ всъщност водят до още по-дълбок разрыв между образите, които са поддържали упованието в смисъла на живота, и реалността.

В романа „Лице“ на Блага Димитрова във фокуса на изображението са личности, чиято драма е обусловена от невъзможността да бъде преодолян споменът за Андрей. Митологизирането на неговата личност чрез мотива за естетизираната юнашка смърт разкрива в психологически план защо преживяното, вече билото, се оказва неподозирано жизнестойчиво и в голяма степен предопределя съдбата на героите. За всеки от тях образът на Андрей е пределно субективизиран – взаимопреливат се реални впечатления – плод на непосредствено общуване, и въображение, което компенсаторно уплътнява представата за живота му и най-вече – за съблжимия момент – разстрела му. Границата между фактичността и фикционалността не е отчетлива, тя е по-скоро размита и неясна. Отломъците от спомени, разкази, представи са слоени по принципа на монтажа и създават образ, който въплъщава чрез мотива за мъченическата смърт и стоицизма идеята за светостта на саможертвата в името на идеала. Разказът за Андрей не е разгърнат, детайлен и хронологически последователен. Той се създава от две различни гледни точки [2], споменът работи при различен режим, но и при двамата паметта се фокусира изборително в определени зони и чрез отделни фрагменти реконструира един иконичен образ. Той е противоядие на покварата, формира и внушава поведение, изискващо лична позиция, с него се съизмерват при всяка екзистенциална криза, той е коренът на тяхната същност, към който се завръщат неизменно и преодоляват заплахата пред социален или духовен срив.

Парадоксално – онзи, който е център на личната им митология, ги обвързва съдбовно, но и ги разделя непреодолимо. Чрез митологизирания му образ миналото активно въздейства върху настоящето, но не предлага модел за преодоляване и решаване на противоречията, а сякаш ги задълбочава, защото непостижимата цялостност, отдаденост и духовна чистота на Андрей, жертвената му участ и постигнатата духовна свобода са болезнен контрапункт на настоящето и неговите съмнителни ценности.

Митотворчеството е целенасочено и желано уподобяване на архетипи – конкретното се отлива в матрицата на вече познатото и така се сакрализира. Митологизираният образ на Андрей остава неподвластен на ронливия бряг на времето и се превръща в мяра за достойнство. Той се идентифицира с образа на юнака, чиято смърт е представена чрез митологемата „кървава сватба“. В спомените на Бора и Кирил Андрей въплъщава идеалните черти на героя. Той е нравствен императив, чийто авторитет остава непомътен от времето – израз и на собствената им потребност от вяра. Неспособни да се откъснат от миналото обаче, натоварени с тежобата, че сякаш „са откраднали времето от мъртвия“, те преживяват спомена по различен начин, защото паметта съхранява, но и селектира информация [3]. Бора непрекъснато го „досъчинява“, нейната памет е „символна“ – въображението е същностен елемент в процеса на възпомняне [4]. Този спомен замъглява картината на реалността и предопределя драматичните последици от неизбежната промяна, при която човекът не съумява да синхронизира ритъма на индивидуалното и общото време и се превръща в анахронизъм. Способността на мита не само да съхранява кодове, но и да трансформира информацията и да създава нови значения [4], натоваарва с ключова роля в съдбовната обвързаност на тримата часовника. Той присъства и в двата темпорални плана на повествованието – свързан е с мотива за узнаването, което предопределя развързката в сюжетното действие, но има и символни измерения – въплъщава идеята за изтичащото време, което безстрастно поглъща човека, и едновременно с това проблематизира въпроса за способността да си адекватен към настоящето...

Като живее неизменно със спомена за Андрей, Бора вярва, че чрез отдадеността си оказва отпор срещу насилието на времето. Това е нейният бунт срещу забравата – качествена от нея като болест на века. Съсредоточаването в субективната реалност на най-пълнокръвно преживените ѝ дни е опит да се

предотвратят промените в светогледа и ценностната ѝ система и коректив на болезненото усещане за самота. Субективното време на човека тече с различен темп, динамиката му е зависима от индивидуалното съзнание и психологическите особености. Интензитетът на усещането за време у всеки е различен. Чрез непрекъснато връщане към спомените тя поддържа жив образа на своя любим, без да съзнава, че тази вострастеност в миналото я лишава от лична и историческа перспектива. Всеки миг с него в мислите или сънищата ѝ е съгъстено, коондензирано време, психологическо усилие да надмогне смъртта, да не приеме раздялата, да съхрани животрептяща духовната връзка, която удържа относителното равновесие в нейния свят. В постоянството и трепета, с които се завръща към Андрей, има отглас от мита за Първото, преживявано неизменно като „докосване до магната на битието“. Митологизираният му образ функционира в плана на менталното, експлицира представата ѝ за нравствен модел и изразява идеята за постигната свобода [5]. Първичният потенциал на автентичния мит създава митопоетичен образ, който очертава параметрите на морални ценности, добили нормативен характер за нея. Обаче сакрализирането на паметта дистанцира от настоящето, носи риска от „стерилизиране“. Втърдяването на представите създава догми, фанатичното придържане о които води до разнობой с потребностите на реалния живот. Регламентираните граници на човешка изява са превърнати в идеологическа парадигма, която е неадекватна на новото време. Свърхпаметта се оказва толкова гибелна, колкото и преходната памет [6].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Липсата на споделени ценности в настоящето създава у Бора криза на персоналната идентичност и води до усъмняване в колективната идентичност. Оказва се в непознат свят, а уж го обитавал, облагородявал, възвисявал... Тя осъзнава, че в настоящето комплицирано битие „новите хора“ подменят идеалите на нейната жертвена младост чрез различни стратегии на социална мимикрия и че липсва една обединяваща идея за стойностите на живота, каквато някога е била „борбата за свобода“. В настоящето всеки има лична и мимолетна ценност, която при промяна на конюнктурата се мени. Прозрението, че има вина за това, защото, докато е мислила и преценявала в идеологически, а не в чисто човешки категории, е пропускала смисъла, задълбочава кризата. Вкопчена в миналото, живяла в измислена идеална действителност, досъчинявайки спомена, отдадена на спялата принципност, самонаторвала се с неизброими задължения, неусетно тя всъщност се е превърнала в догматичка, проповядваща идеи, които за младите са чужди, дори досадни. Живеейки с неизменна мисъл за миналото, тя попада в капана на времето, което дава, но и взема. Болезненото самопризнание, че е изгубила връзката, а с нея – и смисъла на нещата, пораждаат необходимостта от промяна на гледната точка, поведенческият модел, светогледа. Тя преживява драмата на „размразяването“ – метаморфоза, възприета като „оздравяване от илюзиите“, себелознание, чрез което сама „накърнява монолитния си образ, граден цял живот, лишение по лишение, самоотказ по самоотказ, жад по жад“.

Срещата с Кирил, усещането за сдвояването му с образа на Андрей, поглеждането към света през призмата на неговата съдба, присъствието му задвижват спрялото време на нейната женственост. Разколебават се стереотипите на живота и убежденията ѝ. Създава се психологическа реалност, в която Бора, изживявайки духовна криза, търси отговор на въпросите – доколко неосъществеността подхранва вечността, може ли човек да определи кое е осъществено и кое не, кое е сполука и кое несполука... „кое е първо и кое повторение на нещо смъртно познато от някакъв друг, нетукашен живот“. Усилието да се постигне припомняне, което, чрез завръщането към глъбините, чрез докосване до

сърцевината на вярата и болката, открива устойчив пласт, е всъщност усилието ѝ да узнае себе си. И като се опира на миналото, да намери смисъл в настоящето.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Димитрова, Бл. Мистериите около романа „Лице“// Всяка неделя, 1991, кн.16, с. 3-10.

[2] Петев, Н. Невярна концепция.//Пламяк, 1983, кн. 7.

[3] Спиридонов, Ал. Една белетристична година.// Литературен фронт, 8 април 1982, бр. 14.

[4] Касирер, Е. *Есе за човека*. С., 1992, с. 92.

БЕЛЕЖКИ:

[1] Повече за отношението на социалистическия канон към творчеството на Блага Димитрова виж статията на Албена Вачева *Блага Димитрова: за центъра и периферните гласове на социалистическия канон*

<http://liternet.bg/publish4/avacheva/index.html>.

[2] По думите на Н. Фрай “митът се занимава не със света, върху който човек разсъждава, а със света, който човек създава”. Frye, N. *The archetypes of Literature – In: Fables of identity. Studies in poetic mythology*. New York. 1963., р. 31. Същата уговорка, но за съвременния мит прави и Р. Барт - митът е свързан не със света, такъв, какъвто е, а такъв, какъвто се стреми да се осъществи . *Съвременният мит – В: Въображението на знака*. С., 1991., с. 90.

[3] Сама по себе си паметта е избор: някои черти от събитието се запазват, други отпадат веднага или постеренно изпадат в забвение“ - твърди Цветан Тодоров в статията си *Злоупотребите с паметта*. //Lettera. 1996/2, с. 5.

[4] Приемаме тезата на Ю. Лотман, според когото митът е „сложен механизъм, съхранил многообразни кодове, способен да трансформира получаваните съобщения и да поражда нови, информационен генератор с черти на интелектуална личност“, разгърната в *Култура и информация*. С., НИ, 1992, с. 184.

[5] За мита като образно изразена идея говори Я. Э. Голосовкер в *Логика мифа*. М., Наука, 1987, с.149.

[6] Така озаглавява своето есе Блага Димитрова, в което разгръща тезата: „Забравата е висш дар за човека да понася ударите на съдбата. Но това е опасно лекарство. Взето в прекалено големи дози, то трови жизнените сили на нацията, убива самочувствието и гордостта, пресича приемствеността...“ Бл. Димитрова. *Преходна памет* // Lettera, 1996/2, с. 14.

За контакти:

Доц. д-р Румяна Лебедова, катедра *Филологически науки* на РУ „Ангел Кънчев“ – Филиал – Силистра; тел: 086/821-521, e-mail: rlebedova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „АНГЕЛ КЪНЧЕВ“
UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

ДИПЛОМА

*Програмният комитет на
Научната конференция RU&SU'15
награждава с КРИСТАЛЕН ПРИЗ
“THE BEST PAPER”*

Доц. д-р РУМЯНА ЛЕБЕДОВА
автор на доклада

**Човекът и времето в романа „Лице“
от Блага Димитрова**

DIPLOMA

*The Programme Committee of
the Scientific Conference RU&SU'15
awards the Crystal Prize "THE BEST PAPER"
to Assoc. Prof. RUMYANA LEBEDOVA, PhD,
author of the paper
Man and Time in the Novel “Face”
by Blaga Dimitrova*

РЕКТОР
RECTOR

Чл.-кор. проф. д.т.н. Христо Белоев
Prof. DSc Hristo Beloev

10.10.2015